

'Onpartijdigheid bestaat niet'

ENKELE VRAGEN AAN JORIS LUYENDIJK

Maandenlang voerde *Het zijn net mensen* van journalist Joris Luyendijk de hitlijsten aan. Verslag doen vanuit dictaturen zou zinloos zijn, zo viel eruit op te maken. Zijn er parallellen tussen de taak van de journalist en die van de geschiedenisdocent?

Joris Luyendijk (1971) is een van onze bekendste journalisten. Hij woonde tussen 1998 en 2003 in Caïro, Beiroet en Oost-Jeruzalem en maakte reportages voor *De Volkskrant*, *NRC Handelsblad*, het Radio 1- journaal en het NOS Journaal. Eerder schreef hij *Egypte – Een goede man slaat soms zijn vrouw* en *Een tipje van de sluier*. Zijn boek *Het zijn net mensen* is een ontvullend boek over de journalistieke zeden. Inmiddels is Luyendijk een veelgevraagde tv-persoonlijkheid geworden. Maar na alle lof werd hij eindelijk ook eens stevig van repliek gediend.

Collega's vroegen zich af: is het werkelijk zo bar en boos gesteld met de kloof tussen de realiteit en de beeldvorming? In april ging Luyendijk het openbare gesprek aan met journalisten, om te kijken hoe oorlogsjournalistiek beter kan. Voor Kleio was de vraag relevant welke lessen geschiedenisdocenten uit deze discussie kunnen trekken. Op mijn vraag of het geschiedenisonderwijs zijn persoonlijkheid al vroeg heeft gevormd, antwoordt Joris Luyendijk helaas ontkennend. Hij moet bekennen: 'Het vak geschiedenis heb ik al in de vierde klas van de middelbare

Kuni Takahashi / WPN / Hollandse Hoogte

school laten vallen!' Hoe graag hadden wij een directe link gelegd tussen een wijze, motiverende geschiedenisdocent en deze schitterende journalistieke loopbaan!

De foto op de voorpagina van zijn boek heeft hij weloverwogen gekozen: een Palestijnse vlagzwaaiër voor het oog van westerse camera's. Het lijkt alsof er een show wordt opgevoerd. Ergens in zijn boek vraagt Luyendijk zich dan ook af: 'Waren er camera's omdat er wat gebeurde, of gebeurde er wat omdat er camera's waren?' Maar beelden van woedende moslims zijn niet altijd per definitie geësceneerd. Luyendijk: 'Dat zou betekenen dat hetzij moslims nooit woedend zijn en beelden ervan dus moeten worden geësceneerd, of dat moslims zich nooit woedend laten filmen. Beide implicaties lijken mij ver gezocht. Ik heb die foto op de voorpagina gekozen, niet omdat er een moslim op stond – dat kan ik niet eens weten, misschien was die Palestijn christen – maar omdat het tafereel in één beeld samenvatte waar mijn boek over gaat: hoe worden vertrouwde beelden eigenlijk geproduceerd?'

Collega-journalisten blijken de voorgekookte informatie van de ministeries van Informatie in het Midden-Oosten kennelijk voor zoete koek te slikken. Ook is er een neiging blind te varen op de persbureaus. Hoe valt dat te verkla-

ren? Toch niet alleen uit gemakzucht?

'Collega's slikken het niet voor zoete koek en ze varen niet blind. Collega's weten net zo goed als ik hoe onbetrouwbaar die ministeries zijn, en hoe beperkt die persbureaus. Het punt is: er is geen alternatief, informatie moet betrouwbaar en verifieerbaar zijn, alleen dat kan niet in een dictatuur waar alles geheim is, en dus beperken de persbureaus zich tot wat wel verifieerbaar is:

'INSPIRERENDE GESCHIEDENISDOCENTEN ZIJN BELANGRIJKE DAN OOI'

aanslagen, natuurrampen, Arabische Liga. Het probleem is dus niet gemakzucht, het probleem is dat zelfs als je beter weet – en vrijwel iedereen weet beter – je toch veroordeeld bent tot die ministeries van Informatie die jouw bewegingsvrijheid beperken, en de persbureaus die een nieuwsstroom creëren. Het is een fundamentele denkfout dat het probleem bestaat uit gemakzucht. Was het maar zo simpel, dan kon je het met disciplinerende maatregelen oplossen.'

De val van het standbeeld van Saddam Hoessein in 2003 wordt opgevoerd als hét voorbeeld van mediamanipulatie door de Amerikanen. Zijn wij er dan destijds echt allemaal massaal ingetrapt? Hoe valt te voorkomen dat

'Dat valt niet te voorkomen, want mediamanipulatie gebeurt door de beste reclame- en communicatiebureaus. Het enige dat je kunt doen is bij al het nieuws dat je binnenkrijgt, altijd de mogelijkheid van manipulatie open te houden. Zeker wanneer een beeld wordt geleverd door een regering die zelf sterk profiteert van dat beeld, zoals in 2003. Het idee dat als er iets misgaat, bijvoorbeeld mediamanipulatie, je maatregelen kunt nemen om te voorkomen dat het nog eens gebeurt, gaat voorbij aan de wijze waarop de wereld in elkaar zit. Het impliceert ook een maakbaarheidsgedachte die volgens mij niet houdbaar is.'

U schrijft: 'Onpartijdig nieuws inzake Israël en de Palestijnen bestaat niet.' Heeft de betrokken geschiedenisdocent dan wel een kans om de nieuwsfeiten toch eerlijk op te dienen?

'Je kunt het erbij zeggen, dat onpartijdigheid niet bestaat. Verschillende kampen hebben een radicaal verschillende narratief over wat er rond Israël en de Palestijnen gebeurt. Zo radicaal verschillend, dat ze het zelfs niet eens zijn over de vraag waarover ze het oneens zijn. Je zou dan de vier of vijf belangrijkste perspectieven, inclusief eigen vocabulaire en selectie uit de wereld-geschiedenis van Cruciale Gebeurtenissen, naast elkaar

'IK ZOU WEL EENS EEN OBJECTIEF SCHOOLBOEKJE WILLEN ZIEN'

kunnen zetten. En steeds zou je dan ontdekken: hé, in het perspectief van Hezbollah is de good guy... Hezbollah! Als op mijn school geschiedenis zo was gegeven, had ik het vak misschien niet laten vallen.'

If it bleeds, it leads...

Wie het boek leest, stuit op legio factoren die de journalist ter plekke verhinderen de werkelijkheid voor zijn thuisfront bloot te leggen. Voor het leven van alledag in een miljoenenstad als Caïro bestaat bijvoorbeeld maar weinig lezersinteresse, want daar vloeit geen bloed bij. De stelregel is en blijft: *if it bleeds, it leads*. Als Israël in het spel is, wekt dat doorgaans veel meer belangstelling dan als er zich iets tussen Arabieren afspeelt: *Jews are news*. Wie geen Arabisch kent, kan eigenlijk geen Midden-Oosten-journalist zijn, maar je zou ze de kost niet willen geven die zich met Engels behelpen. En dan is er het welbekende fenomeen van *embedded journalism*: alleen als je je door het leger laat inlijven, mag je als reporter met de jongens mee op patrouille. Op de vraag van de journaallezer: 'En, hoe is de stemming daar in Amman?' moet je eigenlijk altijd het antwoord schuldig blijven, want in dictaturen zijn geen opiniepeilingen voorhanden. Het wordt dus al gauw natte-vingerwerk. Nóg zo'n verstorende factor is hetgeen wordt uitgedrukt door het adagium *there is money in the flag*: het kordate

optreden van de Amerikanen voerde in de Irak-oorlog de boventoon, en beslist niet de compassie met oorlogsgetroffenen. Zijn al die factoren inderdaad beletselen om je werk als journalist goed te doen?

Luyendijk: 'Kijk, zo'n uitdrukking als 'gewoon goed zijn werk doen', dan zit je er al naast. Er is niet zoiets als gewoon je werk doen, want je maakt altijd keuzes. Er is geen gewone, dat wil zeggen vanzelfsprekende, keuze in waarover je bericht, vanuit welke invalshoek, wie je daarbij hoort en niet hoort, en over welke kwesties in welke volgorde. Representatie is altijd politiek, dat weten geschiedenisdocenten toch ook? Hoeveel aandacht besteden zij aan vrouwenonderdrukking, Nederlandse mensenrechtenschendingen in Indonesië, de vakbeweging, intelligent design? Verder bestaan bij journalistiek die hindernissen en barrières natuurlijk. Ik denk trouwens dat de Verenigde Staten niet alleen staan in hun nationalisme zonder compassie; heb je al eens een lijk van een door Nederland gedode Talibanstrijder op het nieuws gezien?'

Kijken we eens naar de zomeroorlog van 2006 tussen Israël en Hezbollah: had je toen als goede journalist niet alleen over die oorlog, maar vooral ook over de mediaoorlog moeten berichten?

'Helemaal mee eens. Want de beeldvorming over die oorlog is van grote invloed op het verloop van de oorlog. Als heel het Westen woedend reageert op beelden van dode Libanese kindertjes, dan worden westerse regeringen gedwongen stelling tegen Israël te nemen. Hoe wordt het hele Westen woedend? Door dagelijkse beelden van dode Libanese kindertjes plus hartverscheurende human interest verhalen. Dus de beslissing hoeveel beelden en hoeveel hartverscheurende verhalen je brengt uit Libanon, beïnvloedt de vraag hoe lang Israël kan doorgaan met het inzetten van zijn militaire overwicht.'

Hoe voorkom je dat je gemanipuleerd wordt? Een journalist kan geen objectief waarnemer zijn, u noemt dat de mythe van 'the fly on the wall'.

'De fly on the wall gaat over de mythe dat betrokkenen zich niet bewust zouden zijn van de aanwezigheid van camera's, en dus niet calculerend bezig zouden zijn om journalisten voor hun karretje te spannen, of althans: om hun gedrag aan te passen aan de aanwezigheid van camera's. Voorkomen dat je wordt gemanipuleerd lijkt me heel hoog gegrepen. Maar je zou er eigenlijk af en toe bij moeten zeggen: 'mensen, u ziet nu wel deze beelden maar beseft: we zijn eerder bedonderd door deze regering.'

Asymmetrisch woordgebruik

U geeft staaltjes van asymmetrisch woordgebruik: we horen wel van 'bloedige aanslagen', maar nooit van 'bloedige bezetting'.

'Het is een leuk spel hoor, dit soort dingen verzamelen.

Je hoort nooit over 'gematigde westerlingen', over een 'joodse kernbom', over 'woedende westerse leiders', over een 'fel-anti-Arabische Amerikaanse president', over 'het enorme gevoel van vernedering onder Nederlanders als gevolg van de Tweede Wereldoorlog', over 'de Nederlandse bezetting van Indonesië', over 'het Nederlandse onafhankelijkheidsfeest in mei 1945'.

Israëlsche schoolboekjes: doen die nog altijd alsof er geen Palestijnen bestonden voor 1948, of hebben de 'New Historians' toch enige invloed gekregen?

'Geen idee. Overigens zou ik weleens een objectief schoolboekje willen zien. Wat staat erin, en wat niet, en op basis van welk objectief selectiecriterium? En bij welke bron hebben wij dan gecheckt dat juist die feiten het belangrijkste waren? En hoe weten we dan weer dat die bron objectief is?'

Moet er niet spoedig een onderzoek komen naar de Nederlandse politieke steun aan de VS bij de inval in Irak in 2003, ondanks dat het regeerakkoord dit blokkeert?

'Weet ik niet, er kunnen goede geopolitieke redenen zijn om niet te onthullen wat Nederland terug heeft gekregen in ruil voor die politieke steun. Waar ik wel een onderzoek naar zou willen, is hoe het Nederlandse *foreign policy establishment* zo makkelijk in die Amerikaanse leugens is getrapt, en wat sindsdien is ondernomen om herhaling te voorkomen. Dus laat die columnisten en commentatoren maar eens uitleggen waarom zij voor de oorlog waren, waar ze hun informatie vandaan haalden en waarom ze nooit zijn gaan kijken of het ook werkte, die Amerikaanse bevrijding.'

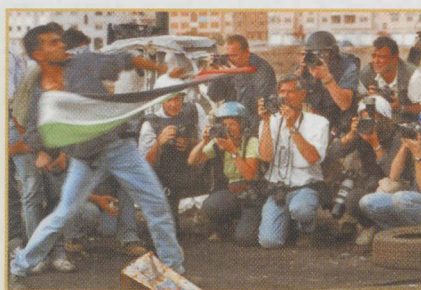
Hoe maken wij leraren kritische nieuwsconsumenten van onze leerlingen? Wat ziet u als bekend journalist en auteur als voornaamste taak van schoolboekschrijvers en geschiedenisdocenten?

'Ik denk dat inspirerende geschiedenisdocenten in onze polariserende informatiemaatschappij belangrijker zijn dan ooit. Hoe geef je mensen houvast te midden van de diversiteit aan perspectieven op de mens en de wereld? Hoe zet je een koepel boven al die perspectieven, bijvoorbeeld Israël en de Palestijnen? Een koepel waarin iedereen zich kan herkennen?'

'Je kan zeggen: het vak zit in crisis, zoals de kwaliteitsjournalistiek in crisis zit. Je kunt ook zeggen: wat geweldig dat ik in een tijd mag leven waarin grote veranderingen plaats vinden, en waarin ik mijn bijdrage daaraan kan leveren! Wat betreft de taak van schoolboekschrijvers en geschiedenisdocenten: feitenkennis is onontbeerlijk, je moet als journalist altijd uitgaan van de gemene deler van kennisniveau. Hoe lager die is, hoe minder je kunt uitleggen. Als niemand meer weet van de koloniale tijd, dan is fundamentalisme nooit meer

JORIS LUYENDIJK HET ZIJN NET MENSEN

BEELDEN UIT
HET MIDDEN-OOSTEN

F O D I U M

uit te leggen, omdat je iedere keer eerst die koloniale tijd moet neerzetten - en een artikel of tv-item kan maar één werkelijk nieuw informatie-element bevatten, daarna haken mensen af.'

'Feiten dus, en verder vaardigheden om die feiten van meer dan één kant te interpreteren en toe te passen. Om leerlingen te leren zien dat als een Israëlsche politicus zegt: 'Palestijnen zijn kakkerlakken, die moet je vergassen', dat je dan nog steeds twee radicaal verschillende verhalen met zo'n uitspraak kunt vertellen. Namelijk: Israëlsche politicus X wil Palestijnen vergassen, dit zei hij toen en toen daar en daar tegen die en die, etc. Of: In Israël is met grote afschuw gereageerd op uitspraken van X dat Palestijnen 'vergast' zouden moeten worden. Met het eerste verhaal zeg je: wat een akelig land, Israël, ze pleiten daar zelfs voor vergassing van hun vijand. Met het tweede verhaal zeg je: wat een fatsoenlijk land, Israël, zodra iemand iets abjects zegt, is er meteen brede afschuw.'

Betrokken docenten en journalisten

'Tja, en verder zouden geschiedenisboeken de betrokkenheid van docenten moeten cultiveren en vieren. Ik zie wel parallellen tussen betrokken journalisten en betrokken geschiedenisdocenten. Allebei scheppen we plezier in het overtuigend en beeldend presenteren van informatie aan een permanent naar afleiding zoekend publiek. Goede journalisten zowel als goede geschiedenisdocenten zouden elders veel meer geld en status kunnen halen, want onze vaardigheden zijn zeer gewild in een informatie-economie. Maar wij kiezen ervoor om onze talenten maatschappelijk van nut te laten zijn; volgens mij niet alleen uit engagement, maar ook omdat we beseffen dat je veel gelukkiger wordt als je iets zinvol met je leven doet!'

Met zo'n opstekertje kunnen we wel weer even vooruit!

